СЕКЦІЯ 3. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

УДК [378.016:745/749]:005.332.2(477)»364»
DOI https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2025-111-7

АДАПТАЦІЯ ТА РОЗВИТОК ДЕКОРАТИВНОГО МИСТЕЦТВА В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ: СТРАТЕГІЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЗА УМОВ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

Гатеж Наталія Василівна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри декоративно-прикладного та образотворчого мистецтва
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
n.gatezh@chnu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-0337-8258

У статті досліджуються життєво важливі стратегії адаптації та розвитку декоративного мистецтва в освітньому процесі закладів вищої освіти України, що функціонують в умовах повномасштабної війни. **Мета статті** – виявлення та опис інноваційних методів, форм та практик роботи, які не лише сприяють ефективному збереженню багатої національної культурної спадщини, а й стимулюють розвиток креативного та критичного мислення у студентів. **Методи дослідження:** метод аналізу психолого-педагогічної, методичної літератури й нормативних документів; методи співставлення й узагальнення результатів спостереження; методи вивчення практичного досвіду. У статті проаналізовано безпрецедентний вплив військових дій на усталені традиційні підходи до навчання та викладання художніх дисциплін, підкреслюючи гостру необхідність системної трансформації освітніх програм. Ця трансформація є критично важливою для забезпечення їх відповідності динамічним викликам сьогодення та формування нової генерації фахівців. Підкреслюється також величезний потенціал мистецтва у поствоєнній відбудові країни, адже декоративне мистецтво може стати не лише символом відродження, а й реальним інструментом для відновлення інфраструктури, естетичного простору та національної ідентичності. **Результати дослідження** мають значну практичну цінність та можуть бути ефективно використані для широкого кола зацікавлених сторін: викладачів художніх та педагогічних спеціальностей, методистів, а також керівників освітніх установ різного рівня. Акцентовано, що запропоновані стратегії спрямовані на формування психологічної стійкості та здатності до самоорганізації у майбутніх фахівців декоративного мистецтва, що є вкрай важливим в умовах тривалого стресу та невизначеності. **Висновки.** Впровадження запропонованих стратегій та методик сприятиме значному оптимізації процесу підготовки висококваліфікованих, конкурентоспроможних та патріотично налаштованих фахівців, здатних ефективно працювати та розвиватися в складних історичних умовах та робити вагомий внесок у майбутнє України.

Ключові слова: *освітній процес, підготовка фахівців, декоративне мистецтво, повномасштабна війна, адаптація, розвиток, інноваційні стратегії, культурна спадщина, художні дисципліни, психологічна підтримка, національне відродження.*

ADAPTATION AND DEVELOPMENT OF DECORATIVE ART IN THE EDUCATIONAL PROCESS: STRATEGIES FOR THE PREPARATION OF FUTURE SPECIALISTS UNDER CONDITIONS OF A FULL -SCALE WAR

Hatezh Nataliia Vasylivna,
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Decorative and Fine Arts
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
n.gatezh@chnu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-0337-8258

The article examines vital strategies for adaptation and development of decorative art in the educational process of higher education institutions of Ukraine, which operate in a full-scale war. **The purpose** of the article is to identify and describe innovative methods, forms and practices of work, which not only contribute to the effective preservation of rich national cultural heritage, but also stimulate the development of creative and critical thinking in students. **Methods:** method of analysis of psychological-pedagogical, methodological

literature and normative documents; methods of comparison and generalization of observation results; Methods of studying practical experience. The article analyzes the unprecedented influence of hostilities on established traditional approaches to teaching and teaching artistic disciplines, emphasizing the urgent need for systematic transformation of educational programs. This transformation is critically important for ensuring their compliance with the dynamic challenges of today and the formation of a new generation of specialists. The enormous potential of art in the country's reconstruction is also emphasized, because decorative art can be not only a symbol of the Renaissance, but also a real tool for the restoration of infrastructure, aesthetic space and national identity. **Results** of the study are of considerable practical value and can be effectively used for a wide range of stakeholders: teachers of art and pedagogical specialties, methodologists, as well as heads of educational institutions of different levels. It is emphasized that the proposed strategies are aimed at forming psychological stability and ability to organize self-organization of decorative arts, which is extremely important in conditions of long-term stress and uncertainty. **Conclusions.** The implementation of the proposed strategies and techniques will help to optimize the process of training highly qualified, competitive and patriotic specialists capable of working and developing in difficult historical conditions and making a significant contribution to the future of Ukraine.

Key words: *educational process, training of specialists, decorative art, full -scale war, adaptation, development, innovative strategies, cultural heritage, artistic disciplines, psychological support, national revival.*

Вступ. Сучасний світ стикається з безпрецедентними викликами, які Україна особливо гостро відчуває, перебуваючи четвертий рік в умовах повномасштабної війни. Ці події докорінно змінюють суспільні процеси, вимагаючи негайної адаптації та перегляду всіх аспектів життя, зокрема освіти й культури. Декоративне мистецтво, як важлива складова національної ідентичності та культурної спадщини, опиняється у складному становищі. З одного боку, перед ним постають загрози знищення та втрати; з іншого — відкриваються нові можливості для розвитку та перетворення. У цьому контексті особливу важливість набуває питання збереження, переосмислення та подальшого розвитку декоративного мистецтва в освітній сфері. Саме це стає фундаментом для підготовки компетентних фахівців, здатних діяти в умовах постійних змін і робити внесок у відновлення країни.

Актуальність наукового дослідження зумовлена браком системних напрацювань, що комплексно висвітлюють вплив воєнних дій на підготовку майбутніх спеціалістів у сфері декоративного мистецтва та пропонують ефективні стратегії для її вдосконалення.

Військова агресія в Україні чітко показала актуальність нового змішаного формату навчання, що включає використання технологій дистанційної освіти. Такий підхід дозволяє одночасно відновлювати освітній процес і надавати підтримку учням. Проте виклики можуть виникати через обмежений доступ до інтернету та недостатню кількість технічних засобів для навчання («Освітній процес в умовах війни», 2024).

Сучасні методики та освітні програми значною мірою розроблені в умовах мирного часу і не враховують специфічних викликів, потреб та можливостей, які виникають у контексті воєнних реалій. Недостатньо дослідженими залишаються аспекти формування стресостійкості, здатності швидко адаптуватися, розвитку креативного мислення в умовах обмежених ресурсів, а також пристосування до нових форматів навчання, таких як дистанційні форми або освітній процес в укриттях.

Новизна отриманих наукових рішень полягає у створенні та всебічному обґрунтуванні інноваційних стратегій і методик підготовки майбутніх фахівців у сфері декоративного мистецтва, які адаптовані до сучасних викликів воєнного періоду та враховують перспективи повоєнного відновлення України. Вперше запропоновано комплексний підхід, що передбачає інтеграцію елементів арт-терапії та психологічної підтримки у навчальний процес. Особливу увагу приділено розвитку цифрових компетентностей майбутніх митців декоративного мистецтва і ремесел, а також соціальному вихованню через мистецтво. Акцент дослідження зроблено на практичній реалізації цих стратегій, що сприятиме збереженню унікальних традицій українського декоративного мистецтва, забезпечуючи його подальший розвиток та інтеграцію у глобальний культурний простір. Це стане основою для підготовки фахівців, здатних стати рушійною силою культурного відродження країни.

Теоретичне обґрунтування проблеми визначається усвідомленням глибоких змін, спричинених повномасштабною війною проти України, яка суттєво вплинула на всі аспекти життя суспільства, включаючи систему освіти. Найбільш гостро ці зміни позначились у сфері мистецької освіти, зокрема у підготовці спеціалістів декоративного мистецтва. Ми виділяємо ключові проблеми у цьому контексті:

– деструктивний вплив війни на освітній процес та культурне середовище: порушення стабільності та безпеки, психологічна травматизація, зміни в ціннісних орієнтирах;

– необхідність адаптації та трансформації освітніх стратегій: перехід від репродуктивного

до креативного навчання, інтеграція сучасних технологій, формування «нової» професійної компетентності, актуалізація національної складової;

– декоративне мистецтво як чинник стійкості та відновлення: терапевтична функція мистецтва, його роль у поствоєнній відбудові, джерело економічної стійкості.

Аналіз літератури показав, що наукові дослідження у сфері педагогіки мистецтва широко репрезентовано у напрацюваннях таких вчених, як: О. Гайдамака, О. Кабкова, Л. Масол, Н. Миропольська, М. Михаськова, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Рудницька, М. Семко, О. Щолокова та ін.

Напрямкам розвитку мистецької вищої освіти присвячені праці В. Беха, А. Козир, Г. Костюка, М. Степко та ін.; тенденціям реформування освітнього простору – С. Гуткевича, О. Марченко, М. Мястковської, Н. Сухової, Т. Яровенко та ін. («Сучасні тенденції підготовки», 2023).

Як стверджує Т. Ковальчук (2022), у сучасному світі виникла проблема формування і розвитку фахівців декоративного мистецтва, які здатні об'єднати в своїй професійній діяльності традиційний досвід із надбаннями сучасності, синтезуючи їх у єдину концепцію. Ці виклики стимулюють процеси реформування у сфері вищої освіти, що своєю чергою формує нові підходи до методології навчання в межах художньо-педагогічної освіти. Раніше сформовані традиційні підходи до навчання і викладання виявилися недостатньо адаптованими до нових умов, що зумовило потребу в глибокому теоретичному аналізі та розробці сучасних підходів до вирішення цієї проблеми.

Методологія та методи. Методологічною основою дослідження є положення сучасної педагогіки, мистецтвознавства, теорії та історії декоративного мистецтва, а також концепції трансформації освіти в умовах криз та воєнних конфліктів. Для досягнення поставленої мети та вирішення завдань дослідження було використано комплекс теоретичних та емпіричних методів:

1. *Теоретичні методи:* аналіз і синтез, порівняння, систематизація та класифікація, узагальнення, моделювання, прогнозування.

2. *Емпіричні методи* (вивчення та аналіз документів, опитування (анкетування та інтерв'ю), спостереження за освітнім процесом, педагогічний досвід, аналіз продуктів діяльності. Поєднання зазначених методів дозволило отримати всебічну та об'єктивну інформацію, забезпечити глибину аналізу та достовірність висновків дослідження**.**

Результати та дискусії. У результаті дослідження отримано дані, їхній аналіз та інтерпретація, а також обговорення виявлених тенденцій у контексті існуючих наукових праць.

Насамперед зазначимо, що законодавчо-нормативне забезпечення діяльності ЗВО в умовах воєнного стану, здійснюється в межах і відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII (зі змінами та доповненнями); Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 № 64/2022, затвердженого Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»» від 24.02.2022 № 2102-IX; Закону України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII (зі змінами від 15.03.2022), а також згідно з іншими нормативно-правовими актами України («Освіта і наука», 2023).

Представимо ключові висновки, отримані в ході дослідження адаптації та розвитку декоративного мистецтва в освітньому процесі України в умовах повномасштабної війни, та обговоримо їхнє значення для підготовки майбутніх фахівців.

1. Зміни у формах і методах навчання:

– Перехід на дистанційне та змішане навчання: це створило як нові виклики (проблеми з доступом до інтернету, відсутність необхідного обладнання, ускладнення з практичними заняттями), так і нові можливості (гнучкість графіка, доступ до великої кількості онлайн-ресурсів).

– Широке використання цифрових платформ: Інструменти на кшталт Zoom, Google Meet і Microsoft Teams стали ключовими для проведення лекцій, семінарів, а також консультацій із практичних завдань.

– Проблеми з організацією практичних занять: основна складність полягала у виконанні завдань, які потребують спеціалізованого обладнання та матеріалів. У відповідь на це викладачі шукали креативні способи вирішення, включно з:

– моделюванням процесів і візуалізацією за допомогою цифрових інструментів; – індивідуальними консультаціями та заняттями в малих групах із дотриманням безпеки;

– мотивуванням студентів до використання доступних матеріалів у домашніх умовах;

– підвищення значущості самостійної роботи та проєктного навчання: у нових умовах студенти стали активніше шукати і використовувати інформацію, самостійно реалізовувати проєкти. Проєктне навчання стало особливо важливим, оскільки дозволяє інтегрувати знання з різних дисциплін і розв'язувати реальні проблеми.

2. Адаптація змісту освітніх програм:

– Посилення національно-патріотичного напрямку: навчальні плани було доповнено темами, присвяченими українській культурній спадщині, національній ідентичності та ролі мистецтва у контексті війни. Декоративне мистецтво стає важливим інструментом збере-

ження традицій і символів незламності українського народу.

– Інтеграція елементів арт-терапії та психологічної підтримки: викладачі впровадили в освітній процес техніки арт-терапії, що допомагають студентам долати стрес через творчість.

– Орієнтація на функціональність і практичність: зростає попит на декоративні вироби, які поєднують естетичну і практичну цінність. Наприклад, набула популярності практика створення оберегів чи сувенірів для військових як символів підтримки.

– Розширення міждисциплінарного підходу: з'явилися нові освітні курси та модулі, які об'єднують декоративне мистецтво з іншими галузями — дизайном, цифровими технологіями, історією, культурологією.

3. Психологічний аспект і соціально-емоційна підтримка:

– Підвищений рівень стресу та тривоги: дослідження показали значний психологічний тиск на студентів і викладачів, що впливає на їхню мотивацію, увагу та загальну ефективність.

– Роль творчості як безпечного простору: декоративне мистецтво стало способом психологічної розрядки та самовираження для багатьох студентів, допомагаючи зняти емоційну напругу.

– Згуртування спільнот: студентські й викладацькі колективи стали більш об'єднаними завдяки взаємопідтримці в складних умовах.

4. Зарубіжний досвід і міжнародна співпраця:

– Хоч і обмежений, але безумовно цінний досвід. Аналіз доступних джерел показує, що практика підготовки фахівців у сфері декоративного мистецтва в умовах затяжних конфліктів у різних регіонах світу є неоднорідною і не завжди повністю адаптованою до українських реалій.

– Зростаюча міжнародна підтримка. Українські заклади освіти отримують дедалі більше допомоги від іноземних партнерів через грантові програми, обмін досвідом і доступ до цифрових ресурсів, що відіграє ключову роль у підтриманні освітнього процесу.

Отримані дані підтверджують висновок, що в умовах повномасштабної війни система освіти в декоративному мистецтві потребує не просто адаптації до нових умов, а глибокої трансформації. Водночас особливості даної галузі, які вимагають значної практичної складової та роботи з матеріалами, створюють додаткові виклики, що потребують спеціальних рішень. Цей аспект робить сферу декоративного мистецтва суттєво відмінною від загальноосвітніх дисциплін.

Водночас маємо наголосити, як зазначає С. Шкарлет (2022), «ефективна організація нововведень у закладі освіти залежить від розвитку його потенціалу, професійної компетентності педагогічного колективу до роботи в умовах пошуку, створенні науково-методичної та матеріально-технічної підтримки інноваційних змін» (с. 40).

Варто проаналізувати також безпосередню роль декоративного мистецтва у відновленні України. Зокрема наше дослідження підкреслює потенціал декоративного мистецтва не лише як академічної дисципліни, але й як інструменту для психологічної реабілітації, соціальної згуртованості та відновлення пошкоджених територій. Тому майбутні фахівці у цій галузі мають бути готові до цієї соціальної місії. Це відкриває нові перспективи для інтеграції декоративного мистецтва в програми відновлення України, підкреслюючи його важливу роль у «культурному фронті».

Психосоціальна роль декоративного мистецтва та його викладання набуває особливого значення, особливо в умовах війни. Заняття декоративним мистецтвом стають не лише професійною діяльністю, але й важливим засобом терапевтичного впливу та психологічної стабілізації. До ключових аспектів можна віднести:

– арт-терапевтичний потенціал: творча діяльність допомагає студентам і викладачам справлятися зі стресом, подолати травматичні переживання та тривогу. Вона служить своєрідною формою емоційного виходу та платформи для самовираження;

– формування стійкості: процес творчості виховує здатність адаптуватися до труднощів, знаходити нестандартні рішення та долати виклики, що є важливим для виживання в кризових обставинах;

– відновлення почуття нормальності та мети: навіть у складних умовах заняття мистецтвом зберігають відчуття безперервності життя, професійної самореалізації та віри у майбутнє;

– зміцнення національної ідентичності та патріотичного виховання через мистецтво: війна загострила проблеми збереження культурної спадщини та національного самоусвідомлення, а декоративне мистецтво стало ефективним способом підтримки цих цінностей.

Щодо викликів і можливостей цифровізації освіти в умовах війни, то тут необхідно сконцентрувати увагу на таких моментах:

– застосування цифрових технологій у навчанні проявило як позитивні сторони, так і низку проблемних моментів: нерівний доступ до технологій (не всі учасники освітнього процесу мають стабільний доступ до якісного Інтернету чи сучасного обладнання, що створює нерівність у навчальних можливостях);

– адаптація навчальних матеріалів: вимога переводу практичних занять у цифровий формат потребує створення нових інструкцій, віде-

оуроків і спеціалізованих програм (зокрема для 3D-моделювання чи проведення віртуальних екскурсій);

– гібридне навчання: поєднання офлайн і онлайн форматів дозволяє використовувати переваги обох підходів для оптимізації освітнього процесу;

– посилення міждисциплінарних зв'язків: у період війни декоративне мистецтво активніше інтегрується в суміжні сфери, такі як дизайн, архітектура, психологія та соціальна робота. Така взаємодія відкриває нові можливості для розвитку професійної компетенції фахівців.

За результатами проведеного дослідження щодо адаптації та розвитку декоративного мистецтва в освітньому процесі в умовах повномасштабної війни, можна сформулювати наступні висновки:

– критична необхідність гнучкості освітніх програм: дослідження чітко показало, що традиційні навчальні програми з декоративного мистецтва виявилися недостатньо адаптованими до реалій воєнного часу;

– гостра потреба у швидкій модифікації змісту, методів та форм навчання, що включає дистанційне навчання: ефективне впровадження та вдосконалення онлайн-платформ, інтерактивних ресурсів, віртуальних майстерень стало не просто опцією, а життєвою необхідністю;

– модульність та автономність: студенти та викладачі потребують більшої гнучкості у виборі дисциплін, тем проектів та графіків, що дозволяє враховувати індивідуальні обставини (безпекові, логістичні, психологічні);

– практична спрямованість у змінених умовах: необхідність переорієнтації практичних занять з великих майстерень на індивідуальні можливості роботи вдома або в невеликих безпечних просторах.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямку. На основі виявлених тенденцій та сформульованих висновків, можемо окреслити наступні перспективні напрямки для подальших досліджень:

1. Розробка та апробація адаптивних навчальних планів та програм: створення гнучких, модульних освітніх програм, дослідження ефективності гібридних моделей навчання (онлайн + офлайн) у підготовці фахівців декоративного мистецтва після закінчення війни; розробка уніфікованих методичних рекомендацій для викладачів з використання цифрових інструментів та платформ.

2. Психолого-педагогічні аспекти впливу декоративного мистецтва на особистість в умовах війни та після неї: детальніше вивчення арт-терапевтичного потенціалу різних видів декоративного мистецтв; дослідження впливу творчої діяльності на формування психологічної стійкості, емоційного інтелекту та життєстійкості у майбутніх фахівців; розробка програм психологічної підтримки для студентів.

3. Інноваційні технології та матеріали у декоративному мистецтві в контексті освітнього процесу: дослідження інтеграції новітніх технологій (3D-друк, лазерна різка, цифрові інструменти дизайну) у навчальний процес; дослідження впливу нових матеріалів та технологій на естетику, функціональність та ринковий потенціал виробів декоративного мистецтва.

4. Роль декоративного мистецтва у відбудові та реінтеграції: дослідження можливостей використання декоративного мистецтва у проектах з відновлення зруйнованих територій, створення нових публічних просторів та ревіталізації громад; вивчення досвіду залучення фахівців декоративного мистецтва до програм реінтеграції ветеранів та внутрішньо переміщених осіб через творчу діяльність; аналіз перспектив розвитку крафтової економіки та малих підприємств декоративного мистецтва як джерела зайнятості та економічного відновлення.

5. Міжнародний досвід адаптації мистецької освіти в умовах криз: порівняльний аналіз стратегій, які застосовувалися в інших країнах під час військових конфліктів, природних катаклізмів або пандемій для підтримки мистецької освіти; вивчення можливостей міжнародної співпраці, програм обміну та грантів для підтримки українських закладів мистецької освіти.

На нашу думку, окреслені напрямки досліджень дозволять не лише поглибити розуміння викликів та можливостей для розвитку декоративного мистецтва в освітньому процесі під час війни, а й розробити практичні рекомендації для ефективної підготовки фахівців, здатних творити та адаптуватися до будь-яких умов.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ковальчук Т. П. Умови формування креативності майбутніх фахівців декоративно-прикладного мистецтва в процесі професійної підготовки. 2020. 1 (45). С. 123-131.

2. Освіта і наука в умовах воєнного стану: інформаційно-аналітичний збірник. Київ. 2023. 64 с. https://surl.lt/xgspsk

3. Освітній процес в умовах війни та у повоєнний період: виклики, правила, перспективи. 2024. Львів – Торунь: Liha-Pres. 368 с.

4. Сучасні тенденції підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій, педагогів професійної освіти і фахівців образотворчого та декоративного мистецтва: теорія, досвід, проблеми. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля». 2023. Вип. 6. 240 с.

5. Шкарлет С. М. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність. Київ – Чернівці: «Букрек». 2022. 140 с.

REFERENCES:

1. Kovaljchuk T. P. (2020). Umovy formuvannja kreatyvnosti majbutnikh fakhivciv dekoratyvno-prykladnogho mystectva v procesi profesijnoji pidghotovky [Conditions for the formation of creativity of future specialists of arts and crafts in the process of professional training]. 1 (45). 123-131. [in Ukrainian].

2. Osvita i nauka v umovakh vojennogho stanu: informacijno-analitychnyj zbirnyk [Education and science in the conditions of martial law: information and analytical collection]. Kyjiv (2023). 64. [in Ukrainian].

3. Osvitnij proces v umovakh vijny ta u povojennyj period: vyklyky, pravyla, perspektyvy (2024). [The educational process in the conditions of war and in the post-war period: challenges, rules, prospects]. Ljviv – Torunj: Liha-Pres. 368. [in Ukrainian].

4. Suchasni tendenciji pidghotovky majbutnikh uchyteliv trudovogho navchannja ta tekhnologhij, pedaghoghiv profesijnoji osvity i fakhivciv obrazotvorchogho ta dekoratyvnogho mystectva: teorija, dosvid, problemy (2023). [Modern tendencies of preparation of future teachers of work training and technologies, teachers of vocational education and specialists of fine and decorative art: theory, experience, problems]. Vinnycja: TOV Merkjjuri-Podillja. 6. 240. [in Ukrainian].

5. Shkarlet S. M. (2022). Osvita Ukrajiny v umovakh vojennogho stanu. Innovacijna ta projektna dijaljnistj [Education of Ukraine in the conditions of martial law. Innovative and prose activities]. Kyjiv – Chernivci: Bukrek. 140. [in Ukrainian].

Дата першого надходження рукопису до видання: 22.07.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 26.08.2025
Дата публікації: 30.09.2025